

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Упор. Бусел В.Т. / В.Т. Бусел – К.: Перун, 2001.
5. Вербицкий А.А. Актуальное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М.: Высш. школа, 1991.
6. Гальперин П. Я. Введение в психологию. / П.Я. Гальперин – М.: Наука, 1999. – 288 с.
7. Макаренко А. С. Твори: В. 7Т. / А.С. Макаренко – К., 1954. – Т.5.
8. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; за ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997.
9. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. / В.А.Сухомлинский – К.: Рад. шк., 1975.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ НА ЗАСАДАХ АНДРАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Буренко В.М.

Важливою складовою сучасного вітчизняного освітнього простору є післядипломна педагогічна освіта, яка має унікальне практичне значення для успішного розв'язання проблем, пов'язаних із якісним кадровим забезпеченням закладів освіти. Розв'язання цих проблем якості залежить від запровадження **компетентнісного і особистісно зорієнтованого підходів**, що роблять післядипломну освіту зрозумілою, прозорою, зіставлявальною у межах європейських кваліфікаційних рамок для європейського освітнього простору та навчання впродовж життя і національних систем кваліфікацій.

Якість освіти, у тому числі і післядипломної педагогічної, в узагальненому визначенні – це комплекс характеристик професійних компетентностей і професійної свідомості, що відбивають здатність фахівця здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог сучасного етапу розвитку педагогічної професії, на визначеному рівні ефективності та професійного успіху, із розумінням соціальної відповідальності за результати професійної діяльності [5].

У широкому розумінні якість освіти розглядають як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти; у вузькому – як перелік вимог до особистості, освітнього середовища й системи освіти, що реалізує їх на певних етапах навчання людини, якому відповідає певна сукупність показників [7].

Розглядаючи ж питання навчання, освіти та підвищення кваліфікації дорослих, доцільно

вказати, що ця проблема цікавила людство з давніх часів. Але праця, як показують дослідження, присвячених навчанню дорослих, дуже мало, і вчені серйозно почали займатися цим питанням нещодавно. Динамічно змінюване життя вимагає від дорослих готовності й здатності до здобуття професії, нових знань. Окрім цього, слід відзначити зростаюче суспільне усвідомлення та значення самооцінки особистості людини, необхідності її неперервного вдосконалення та самореалізації.

Очевидним є те, що суспільству нині потрібні не просто професіонали, спеціалісти, що мають необхідні знання, а люди з високим творчим потенціалом, люди, які психологічно готові до постійного оновлення своїх знань, удосконалення своєї професійної підготовки. Соціальні зміни, які відбуваються у нашому суспільстві, викликають зміни й у соціальному статусі багатьох людей. У ситуації соціальної динаміки суспільство потребує творчих людей, які здатні оцінити нові тенденції суспільного розвитку, швидко та правильно опрацьовувати інформацію, вибрати адекватні методи та форми діяльності.

Для сучасного етапу розвитку післядипломної освіти характерними є зміни, що відбуваються в існуючій педагогічній парадигмі та зміщення пріоритетів навчання. Якщо впродовж майже всієї історії людства основна увага науковців та практиків у сфері педагогіки та психології навчання дорослих зверталась, насамперед, на організацію офіційної, інституційованої освіти, то у сучасних умовах основний акцент робиться на самоосвітній діяльності, усе більш впливовим у сфері підвищення фахового рівня вчителів стає дистанційне, кореспондентське навчання, екстернат.

Тому нині почали активно розглядатися проблеми розвитку андрагогіки, системи післядипломної освіти, перепідготовки фахівців.

З'ясуємо деякі поняття:

Андрагогіка – розділ педагогіки, що вивчає процеси стимулювання, виховання, перепідготовки, самовдосконалення, саморозвитку дорослої людини впродовж усього її життя.

Андрагогічний підхід – спрямовуючий процес стимулювання, виховання, навчання й удосконалення дорослої людини під час професійної підготовки та перепідготовки, який інтегрує надбання компетентнісного, індивідуального, творчого, особистісно зорієнтованого підходів. Андрагогічний підхід формувався впродовж тривалого періоду функціонування і розвитку системи освіти та набув своїх конкретних ознак у післядипломній педагогічній освіті наприкінці ХХ – початку ХХІ століть.

Неперервна професійна освіта – процес, спрямований на всебічний розвиток особистості, систематичне поповнення знань, умінь і навичок упродовж життя для інтелектуального, культурного і духовного розвитку особистості; удосконалення професійної компетенції та соціодуховних потреб людини.

Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення, оновлення та удосконалення її професійної компетентності.

Післядипломна освіта містить декілька **напрямів діяльності**, що сприяють зростанню професіоналізму вчителя: професійна перепідготовка, підвищення кваліфікації, науково-методична робота, безперервне інформаційне забезпечення цілісного педагогічного процесу й аналіз його результатів.

Андрагогіка як наука про навчання і освіту дорослих допомагає вчителю і викладачеві у процесі формування та вдосконалення професійної компетентності опанувати вміннями, навичками з планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу свого навчання, відборі змісту, форм, методів, прийомів і технологій навчання. Вона навчає дорослих враховувати свої (і своїх колег у навчанні) вікові, психологічні, соціальні, професійні особливості; використовувати свій (і своїх колег) досвід під час навчання; визначати свої навчальні потреби, мету навчання і шляхи її досягнення; сприяє

створенню умов, необхідних для самореалізації людини і підвищення ефективності та результативності її життєдіяльності.

Наукові засади навчання дорослих полягають у врахуванні вікових і психофізіологічних особливостей розвитку дорослої людини, специфіки організації, визначення оптимальних фактів управління навчально-пізнавальною діяльністю.

Нервово-психічна структура людини багатифакторна, кожен фактор якої забезпечує певні функції організму. Ці функції мають моменти пониження, стабілізації та підвищення. Школою Б. Г. Ананьєва доведено, що моменти зниження функціональної працездатності передають оптимумам і виступають таким чином, латентними періодами перебудови тієї або іншої функції. Ці латентні періоди готують подальший хід розвитку, перехід до нового оптимуму. Отже, нервово-психічний стан дорослої людини сприяє її подальшому професійному вдосконаленню, зокрема, здобуттю другої освіти або іншої спеціальності [1].

Попередні дослідження показують, що навчання та освіта дорослих здійснюється на різних, пов'язаних між собою **рівнях**, серед яких виділяються **особистісний, діяльнісно-рольовий, процесуальний**. Зупинимось на характеристичі кожного з них.

I. Особистісний рівень навчання дорослих передбачає вивчення їх пізнавальної діяльності у загальному контексті життєдіяльності, спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння суті навчання для розвитку творчого потенціалу особистості. Питання розвитку творчої особистості, творчих здібностей, творчого мислення висвітлювали у своїх працях В. І. Андреев, В. М. Вергасов, Б. І. Коротяєв, І. К. Матюша та ін.

II. Діяльнісно-рольовий рівень – це більш конкретний рівень вивчення дорослої людини як суб'єкта навчання. На цьому рівні предметом аналізу виступає навчальна діяльність особистості як один із видів її життєдіяльності: розкривається структура діяльності дорослих – її мотиви й цілі, засоби і способи, зміни та організація, результати. За допомогою навчальної діяльності доросла людина реалізує життєві плани, розвиває творчий потенціал, необхідний для успішної організації життєдіяльності, насамперед для працевлаштування. І лише тією мірою, в якій доросла людина усвідомлює значення освіти для розвитку осо-

бистості, вона стає активним суб'єктом навчання. Природу творчості, взаємозв'язок між творчістю та формуванням особистості досліджували Д. Б. Богоявленська, І. Я. Лернер, О. М. Лук, О. М. Матюшкін, Я. О. Пономарьов та інші.

III. Процесуальний рівень. Говорячи про нього, ми маємо на увазі дослідження тих психічних процесів, за допомогою яких реалізуються навчально-пізнавальні цілі, які, в свою чергу, здійснюються на основі певних нейрофізіологічних механізмів, що формуються у людини залежно від її вікового розвитку та дозрівання.

Дорослі вже набули певного досвіду, мають різну мотивацію та орієнтацію на навчання. Тому завдання викладача вищого навчального закладу полягає в тому, щоб так організувати навчальний процес, продумати такі інтерактивні форми, види і прийоми роботи та засоби навчання, які сприяли б розвитку особистості слухача, потребі до постійного удосконалення та формуванню його як спеціаліста з творчим стилем мислення, широкою ерудицією і розвинутими якостями творчої особистості. Саме ця установка має бути домінуючою під час розробки навчальних програм, вибору навчального матеріалу, методів і засобів навчання.

Наш практичний досвід роботи з дорослими дає змогу акцентувати увагу на тому, як **досягти оптимальних результатів** під час організації навчального процесу.

1. Дорослі мають свою власну життєву позицію, своє власне бачення проблеми та не погоджуються, коли відчують, що інші намагаються нав'язати їм свою думку. Розвиток творчого мислення і творчих здібностей тісно пов'язаний з мотиваційною, емоційно-вольовою сферами, з життєвим досвідом тих, хто навчається. Це серйозна проблема для викладачів, які працюють з дорослими. Вони повинні володіти прийомами управління творчим розвитком особистості, вміннями гнучко корегувати процес творчого розвитку та працювати над створенням такого мікроклімату, в якому дорослі не відчували б себе залежними від будь-кого.

2. Дорослі володіють певним досвідом. По-перше, кожна група дорослих є більш різнорідною (досвід, мотивація, потреби, інтереси, цілі), ніж група молодих. Отже, це вимагає більшого спрямування на індивідуалізацію та методи навчання.

По-друге, це означає, що великі ресурси для навчання містяться в самих дорослих. Таким чином, доцільно звернути особливу увагу на експериментальні прийоми навчання – групове обговорення, види діяльності, пов'язані з проблемними завданнями, ситуаціями та їх вирішенням, моделювання, методи пошуку, підвищення рівня пізнавальної складності завдань тощо.

З іншого боку – володіння певним досвідом має свої негативні риси. Збагачення досвіду дорослих сприяє розвитку певних навичок, упереджень, припущень, що, в свою чергу, заважає сприйняттю нових ідей, понять і альтернативних шляхів мислення.

Для того щоб вирішити цю проблему, необхідно використовувати такі прийоми, як пояснення, роздуми, тренування, толерантне ставлення до студентів під час роботи. Коли у навчанні дорослих ігнорується їхній досвід, це означає, що ігноруються вони самі як особистості.

3. На відміну від орієнтованого навчання дітей на предмет, дорослі орієнтовані на життя або вирішення проблеми. Це вимагає зовсім інших методів і прийомів роботи з ними. Вони сприймають навчання такими, що допоможе їм вирішити проблеми, з якими вони стикаються у життєвих ситуаціях.

Для формування навичок відбору необхідної інформації, визначення шляхів оптимальних рішень, умінь аргументувати, самостійно виконувати роботи творчого характеру доцільно використовувати різні модифікації «мозкового штурму», групові форми творчої діяльності (дискусії, ділові або рольові ігри тощо), які сприяють розвитку творчих здібностей особистості, готовності до самостійної організації своєї розумової діяльності під час вирішення нестандартних ситуацій у різних видах діяльності з обов'язковою індивідуально-диференційованою допомогою викладача.

Дорослі навчаються також ефективніше, коли навчальний матеріал подається з урахуванням життєвих ситуацій, практичного досвіду.

4. Дорослим треба знати, чого вони навчаються, що дасть їм навчання. Найбільш переконливим для них є те, коли вони можуть порівняти різницю між тим, хто вони зараз, і ким можуть стати після здобуття освіти.

5. Дорослі готові вивчати все те, що дасть їм змогу ефективно подолати всі перешкоди у реальному житті. Зросту їх готовності до на-

вчання сприяють розвивальні завдання з урахуванням активно-діяльнісного підходу до особистості, принципу мотиваційної, інтелектуально-логічної, комунікативної та здібності до самоорганізації, які пов'язані з рухом від однієї сходинок до іншої.

6. У дорослих висока мотивація для навчання, психологічна готовність до самостійної навчальної та творчої діяльності, тому що, здобувши ще одну вищу освіту, вони можуть мати кращу роботу, вищу заробітну плату, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня життя, впевненості у собі.

Отже, як переконує наш досвід, у системі післядипломної педагогічної освіти вчителі:

- віддають перевагу індивідуальному навчанню під керівництвом викладача; заняттям, які чітко зорієнтовані на практичне вирішення конкретних проблем;
- повільніше сприймають інформацію, що суперечить їхнім переконанням та досвіду;
- критично сприймають і оцінюють свої помилки, не люблять демонструвати свої слабкі сторони і недоліки перед іншими;
- прагнуть до здобуття знань, які можуть бути практично використаними та інтегрованими з уже їм відомими;
- ефективніше навчаються за умови врахування їхніх індивідуальних потреб;
- краще працюють за умови активного навчання (парні та групові форми роботи); довготривалі лекційні заняття, відсутність практикування здійснюють на них негативний вплив;
- цінують викладача, який дає змогу висловлювати власні думки, широко запроваджує проведення дискусій, обговорення й обмін досвідом, віддає перевагу активним формам навчання;
- вважають, що всі проблеми мають вирішуватися з урахуванням загальнолюдських цінностей, а процес навчання має базуватися на комплексному підході до вироблення освітніх стратегій і методик.

Успішна **реалізація основних завдань** післядипломної педагогічної освіти у процесі формування професійної компетенції вчителів на засадах андрагогічного підходу може здійснюватися **шляхом**:

- визначення індивідуально зорієнтованого стилю навчання, пріоритетних напрямів у роботі викладача в системі післядипломної освіти;

- діагностики освітніх потреб кожного вчителя;

- оптимального добору навчальних стратегій і методик для задоволення інтересів і потреб дорослої людини;

- використання активних форм і методів навчання;

- поєднання, взаємозв'язку професійного і особистісного зростання;

- формування сучасного мислення;

- опредмечування теоретичних знань і узагальнення набутого життєвого досвіду;

- усвідомлення та розвитку кожним вчителем власної індивідуальної системи діяльності;

- засвоєння новітніх технологій і методик;

- підвищення рівня емпатії, толерантності, прагнення до співпраці та взаєморозуміння.

Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити такі **висновки**:

Перспективним напрямом формування та удосконалення професійної компетенції вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти є андрагогічний підхід, сутність якого полягає у стимулюванні, навчанні та самовдосконаленні дорослої людини, врахуванні принципів, форм, методів і технологій навчання, соціального та індивідуального досвіду дорослої людини, які раніше у системі післядипломної освіти не враховувались.

Поряд із позитивними тенденціями, які відображають адекватні зміни у змісті та формах педагогічної освіти, у тому числі і післядипломної, виникають й протилежні, що виявляються у надмірній теоретизації та відірваності від реальної практики. Тому у сучасних умовах відбувається переорієнтація на посилення самостійної і практичної складових на особистісно зорієнтовану і проблемно-дослідницьку стратегію навчання, на створення умов для забезпечення активного професійного самовдосконалення педагога.

На часі зміни вимог до викладача, який працює з дорослими у системі післядипломної освіти. Основною вимогою є забезпечення ним функцій фасилітатора, координатора, партнера, консультанта та помічника. Викладач має бути високоосвіченим, достатньо професійно підготовленим до теоретичної та практичної діяльності, компетентним, емпатійним, що можливо лише за умови розвитку аналітичних, комунікативних, прогностичних, проектних та рефлексивних практичних умінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. / Б.Г. Ананьев – Л.: ЛТУ, 1968. – 338 с.
2. Богоявленская Д.Б., Богоявленская М.Е. Творческая работа – просто устойчивое сочетание. / Д.Б. Богоявленская, М.Е. Богоявленская // Педагогика. – 1998. – № 3. – С. 36-43.
3. Загальна психологія: Навч. посібник / О. Скрипченко, Л. Волинська, З. Огороднійчук та ін. – К.: «А.П.Н.», 1999. – 463 с.
4. Концепція якості освіти // Освіта.ua. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/manage/general/1342>.
5. Матюша І.К. Творча спрямованість навчального процесу в школі / І.К. Матюша // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 70-74.
6. Національна доктрина розвитку освіти / Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347 / 2002. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/lavs/Ukaz_Pr_347.doc.

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Бигич Ю.В.

Нині якість професійно-педагогічної підготовки вчителя розглядається через поняття «професійна компетентність» і прямо пов'язана з упровадженням компетентнісно-орієнтованого підходу, зокрема і в післядипломній педагогічній освіті.

Як відомо, цей підхід спрямований на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, які забезпечують успішне функціонування людини в ключових сферах життєдіяльності.

Професійна компетентність – сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати (застосовувати) необхідну інформацію.

Учительська професія поєднує у собі дві спеціальності. Кожен вчитель є спеціалістом з того предмета, якому він навчає, і, крім того, педагогом-вихователем. Невипадково Л. Толстой рекомендував учителеві глибоко знати і любити свій предмет, щоб знаннями виховувати учнів.

Кожен учитель має постійно працювати над підвищенням кваліфікації та вдосконаленням професійної компетентності. Основи для формування професійної компетентності педагогів закладаються під час їхньої підготовки у вищих навчальних закладах. Продовжується це формування у процесі самостійної практичної діяльності. Це передбачає як засвоєння нових досягнень психолого-педагогічної науки у процесі самоосвіти, так і аналіз та осмислення

власного досвіду роботи і досвіду колег. Загальновідомо, що вчитель залишається вчителем, поки він навчається, працює над своєю компетентністю.

Визначний педагог А. С. Макаренко, вважаючи, що можна навчити людину бути вчителем, зазначав, що це навчання передовсім буде полягати «в організації характеру педагога, формуванні його поведінки, а потім – в організації його спеціальних знань та навичок, без яких жоден учитель не буде хорошим учителем» [6, с. 68].

Професія учителя – це щоденне навчання. І зрозуміло, якщо є бажання навчатися, то вчитель постійно буде працювати над підвищенням рівня своєї професійної компетентності, щоб у результаті досягти вершин педагогічної майстерності і стати справжнім творчим майстром своєї справи.

Упровадження компетентнісного підходу у практику сучасної освіти є безперечним кроком вперед на шляху до якісного навчання. Результатом цього навчання має стати високоосвічена духовна творча особистість із певними сформованими компетентностями. Сформулювати ж таку особистість у процесі педагогічної взаємодії може тільки особистість, яка, у свою чергу, теж має високий рівень розвитку професійної компетентності.

Професійна компетентність учителя синтезує у собі, по-перше, загальні вимоги до педагога як до особистості, по-друге, особливості його професійно-педагогічної діяльності, по-третє, конкретний прояв цих властивостей, вимог, якостей, притаманних особистості, у діяльності окремого педагога. Учені вважають,